

Панкратьєва Є. В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто теоретичні основи побудови систем моніторингу економічних показників фінансово-господарської діяльності підприємств для підвищення їх конкурентоспроможності; якості та оперативності управління фінансово-господарською діяльністю підприємств та оптимізації фінансових результатів.

Ключові слова: моніторинг, фінансові плани підприємств, фінансово-економічні показники.

На сьогодні оптимізація управління державними фінансами потребує проведення фінансової політики, що сприятиме підвищенню ефективності виробництва, поліпшенню фінансового менеджменту державних підприємств, розширеному аналізу стану об'єктів державного сектору.

Одним із напрямів удосконалення фінансового менеджменту на підприємствах є розроблення і використання методики фінансового моніторингу. Моніторинг фінансово-господарської діяльності підприємства може розглядатися в системі контролінгу як відстеження процесів, що відбуваються на підприємстві, у режимі реального часу. Результатом моніторингу є складання звітів про роботу підприємства за певний період при порівнянні цільових результатів із фактичними. Значну роль у забезпеченні ефективності господарювання на вітчизняних підприємствах відіграє фінансовий аналіз та фінансовий моніторинг, що відповідають за відбір, оцінювання та інтерпретацію фінансово-економічних показників і впливають на процес прийняття управлінських рішень.

Дослідження, присвячені інструментарію управління фінансовим станом підприємства, здійснювали такі вчені, як І. Бланк¹, В. Забродський², І. Плікус, Т. Калайтан, О. Терещенко, О. Хотомлянський та ін. У їхніх працях визначено низку методик, які застосовуються у практиці моніторингу, а саме: коефіцієнтна, комплексна, інтегральна, беззбиткова, рівноважна та ін. Виокремимо також інші методики оцінювання фінансового стану, зокрема комплексну матричну методику, методику системної оцінки М. Кизима, методику дискримінантної оцінки фінансового стану підприємства.

Водночас методологічні засади моніторингу фінансового стану підприємства наразі недостатньо розроблені. Необхідне подальше дослідження і формування методологічних принципів та вимог до різних видів забезпечення (методичного, інформаційного, організаційного, програмного) моніторингу фінансового стану підприємств.

---

¹ Бланк І. А. Финансовый менеджмент : учеб. курс / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр; Эльга, 2001. – 528 с.

² Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : монографія / М. О. Кизим, В. А. Забродський, В. А. Зінченко, Ю. С. Копчак. – Х. : ІНЖЕК, 2003. – 144 с.

Отже, метою статті є визначення напрямів і методів забезпечення, організації фінансового моніторингу підприємств України.

Підприємство як суб'єкт господарювання є важливою ланкою економічної та фінансової системи держави, тому від результатів його діяльності залежить не тільки стан економіки країни, а й доходи державного бюджету. Ефективність адаптивних реакцій підприємства на виклики зовнішнього середовища, його здатність до конкурентоспроможності залежать від інформаційного забезпечення системи управління вчасного реагування на зміну його стану та перспективи діяльності, проблем та сценаріїв розвитку. Інформатизація економіки на макрорівні потребує нових підходів до управління підприємствами: підвищуються вимоги до управління фінансовими ресурсами підприємства, що дає можливість оперативно реагувати на динамічні зміни середовища, вдосконалювати процеси цілепокладання та планування фінансів підприємств.

Ключовими інструментами менеджера на підприємстві є економічний та фінансовий аналіз, за допомогою яких можна оцінити внутрішні й зовнішні параметри діяльності об'єкта: охарактеризувати його платоспроможність, ефективність і прибутковість діяльності, перспективи розвитку, а потім прийняти обґрунтовані рішення.

Головною метою економічного аналізу на підприємстві є зниження фінансових ризиків, пов'язаних із прийняттям рішень, орієнтованих на майбутнє. Важливим інструментом економічного аналізу є моніторинг. Моніторинг – це: а) спеціально організоване систематичне та безперервне спостереження за станом справ об'єкта та його оцінювання; б) складова управління економічними об'єктами, що полягає в систематичному аналізі їх діяльності.

Необхідність введення на підприємствах сучасних систем моніторингу обумовлена: підвищенням невизначеності середовища та рівня його адаптивності; необхідністю відстеження релевантної інформації про стан підприємства в режимі реального часу.

Фінансовий моніторинг використовує економічну інформацію, має оперативний і тактичний характер, за його результатами керівництво підприємства приймає обґрунтовані рішення. Фінансовий моніторинг дає можливість реально оцінити стан справ на підприємстві, дослідити структуру собівартості продукції, склад витрат тощо.

На думку Г. Ситник³, основними функціями моніторингу фінансів підприємства є: нагляд за ходом реалізації фінансових завдань, встановлених системою планових фінансових показників і нормативів; вимірювання ступеня відхилення фактичних результатів фінансової діяльності від передбачених; ідентифікація дотримання стратегічного вектора фінансового розвитку; діагностика за розмірами відхилень серйозних погіршень у фінансовому стані підприємства і суттєвого зниження темпів його фінансо-

³ Ситник Г. Концепція побудови системи фінансового моніторингу на підприємстві / Г. Ситник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/.../sytnyk.pdf.

вого розвитку; виявлення причин і центрів виникнення відхилень у фінансовому розвитку підприємства; перевірка відповідності методів управління фінансами сучасному стану фінансового середовища та ініціація за необхідності зміни методів управління; коригування, якщо потрібно, окремих цілей і показників фінансів у зв'язку зі зміною зовнішнього середовища, кон'юнктури фінансового ринку і внутрішніх умов здійснення господарської діяльності підприємства.

Систему показників фінансів можна поділити на зовнішні та внутрішні, які, у свою чергу, пов'язані із системою звітів і планів, що відображають стратегічний, поточний та оперативний моніторинги.

Виокремлюють первинний і вторинний моніторинги: перший включає спостереження за досліджуваними процесами та формуванням інформаційної бази, а другий здійснюється лише на підставі вже сформованої системи економічних показників.

Слід зауважити, що первинний вид моніторингу мають запроваджувати органи управління, призначені для управління державним майном, зокрема Міністерство фінансів України – для моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємств, що належать до сфери його управління, суб'єктів природних монополій та підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн грн, та їх дочірніх підприємств й інші уповноважені органи управління.

Вторинний моніторинг має проводитися Міністерством економічного розвитку і торгівлі України на основі узагальненої інформації про фінансові плани підприємств державного сектору економіки та Фондом державного майна України – про управління корпоративними правами держави.

Виходячи з рівня впливу на об'єкти дослідження, можна виокремити статистичний, управлінський, спостережний (має рекомендаційний характер для органів управління, які приймають управлінські рішення, та для суб'єкта господарювання) моніторинги.

Упровадження результатів системи моніторингу в процес діяльності підприємства сприяє: формуванню інформаційної бази фінансового стану підприємства; проведенню контролю за збалансованістю системи показників; реалізації стратегії розвитку, покращанню якості стратегічного менеджменту і планування на підприємствах; створенню проактивних рішень з управління підприємством.

Водночас важливим питанням є вирішення проблем організації моніторингу й контролю фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки. Недержавний сектор також потребує пильної неослабної уваги, оскільки керівники приватних підприємств зосереджуються на поточному плануванні, не враховуючи стратегічні перспективи. Протягом тривалого періоду, фактично з початку формування ринкових відносин, підприємства стикалися зі складністю доступу до фінансових ресурсів.

На думку українського вченого А. Даниленка⁴, на фінансово-економічну діяльність приватизованих підприємств вплинули водночас такі негативні фактори:

- приватизація на першому етапі проводилася здебільшого за рахунок сертифікатів, виданих населенню, що не забезпечило підприємства реальними грошовими коштами, а також завдяки модернізації їх основних засобів та закупівлі необхідних для виробництва сировини і матеріалів, які не виробляються в Україні. При цьому на процес модернізації виробництва негативно вплинули невиконання новими власниками інвестиційних зобов'язань і використання державою коштів, отриманих від аукціонних продажів державного майна на цілі, не пов'язані з інвестиціями;
- “вакуум” продукції цих галузей, що утворився в той час на ринку, був миттєво заповнений імпортом відповідної продукції, насамперед з країн Південно-Східної Азії та Туреччини, яка була дешевшою і зовні привабливішою порівняно з українськими товарами, хоч і не завжди належної якості;
- підприємства легкої промисловості та інших галузей, які виробляли товари широкого вжитку, не отримали в період адаптації до ринкових умов необхідної підтримки з боку держави, у тому числі й за рахунок можливого валютного кредиту під гарантії уряду, ефективних податкових пільг і протекціоністських митних заходів. Нові власники підприємств спрямовували інвестиції на підтримку експортоорієнтованих виробництв (металургії, гірничорудної, хімічної, нафтопереробної промисловості тощо) і не приділяли належної уваги виробництву товарів народного споживання для внутрішнього ринку. Як наслідок, більшість цих підприємств залишилася без необхідних фінансових ресурсів для інвестиційної та поточної діяльності.

Отже, підприємства цих галузей втратили значну частину виробництв і кваліфікованих працівників. Структура національної економіки ще більше деформувалася, а імпортозалежність країни посилилася, особливо у сфері товарів народного споживання.

Процедура формування оборотних коштів підприємств передбачала, що забезпечення поточного виробництва фінансовими ресурсами повністю покладено на акціонерів ВАТ, власників підприємств та вищих менеджерів державних підприємств. Проблеми фінансового забезпечення поточної і, практично, інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання не були охоплені державним фінансовим регулюванням, і тому навіть потенційно їх витрати не регулюються в системі реалізації довгострокової фінансової політики. За 2004–2012 рр. платоспроможність промислових підприємств, ефективність діяльності яких мала б бути основним підґрунтям подальшого успішного розвитку економіки, стабільно погіршувалася. Оборотні та необоротні активи підприємств, використані для економічної діяльності в

⁴ Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку : у 3 т. / За ред. А. І. Даниленка. — К. : Фенікс, 2008. — Т. 1. — 468 с.; — Т. 2. — 441 с.; — Т. 3. — 308 с.

Україні за цей період, майже наполовину формувалися за рахунок стійких пасивів (кредиторської заборгованості). Це викликано значною кількістю збиткових підприємств і низькою рентабельністю великої частини прибуткових підприємств (таблиця). Причому підприємства, приватизовані з метою зменшення податкового тягара, штучно занижували прибутковість виробництва.

Т а б л и ц я

Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі підприємства у 2012 р., млн грн

Показник	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		% до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	% до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Усього*	75 670,2	64,5	248 035,9	35,5	172 365,7
по великих підприємствах	37 182,2	70,0	96 928,6	30,0	59 746,4
по середніх підприємствах	47 742,0	66,2	111 313,2	33,8	63 571,2
по малих підприємствах	-9254,0	64,4	39 794,1	35,6	49 048,1
у тому числі по мікропідприємствах	-12 825,5	64,2	14 174,6	35,8	27 000,1

* Дані наведено без урахування результатів діяльності банків і бюджетних установ та зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у 2012 р.

С к л а д е н о за даними: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Зазначимо, що ефективність підприємства залежить не від форми власності, а від якості управління. Отже, необхідно розробити різні види забезпечення моніторингу показників діяльності підприємств та відповідний механізм його здійснення, що впливає з практики запровадження ефективного управління підприємствами.

Як зазначається, “на багатьох підприємствах відсутність позитивної практики планування призводить до фрагментарності і перервності складених планів без ув’язки показників виробничих планів, планів розвитку, бізнес-планів, інвестиційно-інноваційних проектів із даними фінансового плану. Відсутність належного планування витрат, формування планової собівартості, завчасного визначення резервів із її зниження негативно позначається на обсягу витрат та, відповідно, призводить до підвищення цін на внутрішньому ринку, зниження конкурентоспроможності на світових ринках”⁵.

⁵ Державна політика стабілізації фінансів підприємств : монографія / А. І. Даниленко, В. В. Зимовець, О. М. Кошик та ін.; за ред. А. І. Даниленка; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2011. – С. 413.

Важливими показниками фінансового стану підприємств, незалежно від різноманітних методів і коефіцієнтів, що застосовуються для його оцінювання, є фінансова стійкість та ліквідність. Показник фінансової стійкості розглядається як коректний спосіб оцінювання стабільності фінансового стану підприємства у довгостроковому періоді, оскільки він є виміром достатності власного капіталу для покриття всіх можливих збитків підприємства при веденні господарської діяльності в майбутньому. У світовій практиці фінансового менеджменту ключовим показником фінансової стійкості є показник відношення боргу до власного капіталу.

Зазначимо, що ефективний моніторинг і контроль може здійснюватися лише за умови надання достовірної фінансової звітності.

Фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, до якої належить інформація про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Вона включає: баланс; звіти про фінансові результати та про рух грошових коштів; звіт про власний капітал, примітки до фінансової звітності.

Відкриті акціонерні товариства, підприємства – емітенти облігацій, банки, довірчі товариства, валютні та фондові біржі, інвестиційні компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та інші фінансові установи мають оприлюднювати річну фінансову звітність шляхом публікації в періодичних виданнях.

Фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо придбання, продажу та володіння цінними паперами; участі в капіталі підприємства; оцінювання якості управління; визначення спроможності підприємства; виконання своїх зобов'язань; забезпеченості зобов'язань; визначення суми дивідендів, які потрібно розподіляти; регулювання діяльності підприємства тощо.

Фінансова звітність має формуватися відповідно до таких принципів⁶:

- *автономність підприємства*, тобто кожне підприємство – це юридична особа, відокремлена від власників;
- *цільове спрямування* – це чітко визначена кінцева ціль, яка є вихідним пунктом планування. Виокремлюють п'ять основних цілей підприємства: *господарсько-економічну*, зумовлену вимогами забезпечення високої ефективності виробничої системи випуску суспільно необхідної продукції; *виробничо-технологічну*, що відображає основне функціональне призначення підприємства – випуск продукції певної номенклатури і належної якості; *науково-технічну* – прискорений розвиток науково-технічного прогресу, який виявляється у постійному поліпшенні якості продукції та оновленні технічної бази виробництва; *соціальну* – разом із розвитком основного виробництва адекватний розвиток соціальної сфери; *екологічну* – виготовлення екологічно безпечної продукції, при цьому забезпечуються вимоги щодо чистоти і збереження навколишнього середовища;

⁶ *Гриньова В. М.* Фінанси підприємств : навч. посіб. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда. – 3-тє вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2006. – С. 193.

- *системність* означає, що планування охоплює всі сфери діяльності підприємства, тенденції його розвитку, прямі та зворотні зв'язки в його системі. Цей підхід використовується на всіх стадіях організації й управління виробництвом та за його допомогою можна визначити альтернативні шляхи й способи досягнення заданої мети, терміни реалізації, спрогнозувати перспективу розвитку певної галузі виробництва тощо;
- *оптимальність використання ресурсів* припускає орієнтацію підприємств на інтенсифікацію виробництва на основі досягнень НТП і реалізації внутрішніх резервів поліпшення використання предметів, засобів праці і колективу працівників підприємства;
- *збалансованість* – це визначальна умова обґрунтованості планів, реальності їх виконання. Головним її проявом є відповідність потреб у ресурсах їх наявності;
- *безперервність діяльності* – підтримування безперервної планової перспективи залежно від загальних соціально-політичних та економічних передумов, темпів науково-технічного прогресу в галузі, тривалості впливу управлінських рішень, можливості й вірогідності передбачення майбутнього; взаємопогодження довго-, середньо- та короткострокових планів; своєчасне й оперативне коригування перспективних і поточних планів на основі оперативної інформації з огляду на зовнішні та внутрішні зміни умов господарювання;
- *адекватність* (оскільки ринкове середовище обумовлює постійна зміна продукції підприємства, його виробничої та організаційної структури, технології й чинників виробництва, оскільки методи планування, показники і розділи планів, організація самого процесу їхнього розроблення мають постійно переглядатися, а за необхідності розроблятися принципово нові методи і процедури планування);
- *періодичність*, тобто діяльність підприємства поділяється на окремі періоди для складання фінансової звітності;
- *фактична (історична) собівартість*, що визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;
- *нарахування та відповідність доходів і витрат*, за якими визначаються фінансові результати звітного періоду (зіставлення доходів та витрат для отримання прибутку; витрати й доходи відображаються у звітності через облік у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження та сплати коштів);
- *повне висвітлення*, згідно з яким фінансова звітність має містити всю інформацію про фактичні чи потенційні наслідки операцій та подій, які можуть вплинути на прийняття управлінських рішень;
- *послідовність*, яка означає постійне використання підприємством обраної облікової політики; зміна облікової політики має бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;
- *обачність*, відповідно до якої методи оцінювання у бухгалтерському обліку повинні передбачати зниження оцінки зобов'язань і витрат та завищення активів і доходів підприємства;

- *превалювання змісту над формою*, згідно з яким операції мають враховувати їх сутність;
- *єдиний грошовий вимір*, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці.

Методи фінансового аналізу та моніторингу постійно вдосконалюються в міру настання змін середовища. Нині керівники підприємств відповідно до постанови Кабінету Міністрів України “Про Типову форму контракту з керівником підприємства, що є у державній власності”⁷ складають та подають звітність у встановленому порядку про виконання показників ефективності використання державного майна і прибутку, серед яких: чистий прибуток; співвідношення між темпами приросту фонду споживання та продуктивності праці; використання виробничих потужностей із випуску основних видів продукції; зниження витрат на виробництво одиниці продукції; кредиторська заборгованість; дебіторська заборгованість; частина чистого прибутку підприємства, яка спрямовується на розвиток виробництва; структура оборотних коштів; обсяг поставок продукції на експорт.

На сьогодні застосовують автоматизовані засоби оброблення економічної інформації з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та комп’ютерів. Форма подання планових показників при застосуванні таких засобів є наочнішою. Це відображає інформаційну культуру планової діяльності підприємства, що дає змогу аналізувати та робити відповідні висновки, обирати стратегію розвитку.

Згідно з нормативно-правовими актами Міністерства економічного розвитку та торгівлі України оцінювання ефективності управління державним майном здійснюється відповідно до методичних рекомендацій Міністерства суб’єктами перевірки шляхом дослідження стану ефективності фінансово-господарської діяльності, використання державного майна у розрізі суб’єктів господарювання за зведеними формами.

Фінансовий план підприємства. Плани підприємства становлять основу його виробничої діяльності. Система планів має забезпечувати: комплексне вирішення соціальних і економічних проблем; концентрацію ресурсів на виконанні поставленої мети — виробництві кінцевої продукції; прискорення реалізації науково-технічних винаходів і розробок, спрямованих на підвищення темпів зростання продуктивності праці та якості продукції; раціональне використання виробничих фондів, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; створення матеріальних і фінансових резервів, необхідних для пропорційного і збалансованого розвитку виробництва.

Фінансове планування може бути як стратегічним, що входить до стратегічних планів підприємства, так і поточним, або оперативним.

Поточне планування займає проміжне місце між стратегічним та оперативним плануванням і є засобом реалізації стратегічних планів. Поточний

⁷ Про Типову форму контракту з керівником підприємства, що є у державній власності : постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.1995 № 597 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/597-95-%D0%BF>.

план – це розгорнута програма виробничої, господарської, економічної та інших видів діяльності підприємства, спрямована на виконання завдань стратегічного плану, яка передбачає повне, раціональне використання матеріальних, трудових, фінансових і природних ресурсів.

Поточне планування охоплює річний період і включає сукупність усіх планів за різними видами діяльності підприємства. На всіх рівнях управління підприємством та за всіма напрямками його діяльності розробляються плани на коротші періоди (квартал, місяць). Різновидом поточного планування є оперативне планування, тобто календарне погодження виробничого процесу між структурними підрозділами з урахуванням послідовності та параметрів технологічного процесу.

Система поточного планування фінансової діяльності підприємства ґрунтується на розробленій ним фінансовій стратегії та фінансовій політиці. Зокрема, порядок складання фінансового плану державними підприємствами затверджено наказом Голови Агентства держмайна України “Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній та інших суб’єктів господарювання” від 07.06.2012 № 136.

Фінансовий план підприємства складається за формою на кожен наступний рік із поквартальною розбивкою і відображає очікувані фінансові результати в запланованому році. Він також містить довідкову інформацію щодо фактичних показників минулого року та планових показників поточного року.

При складанні фінансового плану та підготовці пояснювальної записки підприємство має неухильно дотримуватися рекомендацій щодо складання фінансового плану та звіту про його виконання, підготовки пояснювальних записок до них, затверджених наказом Міністерства економіки України “Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній та інших суб’єктів господарювання, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, та їх дочірніх підприємств” від 21.05.2006 № 173.

Розроблення поточного фінансового плану складається з таких етапів:

1. Розроблення поквартальної розбивки фінансового плану, яка відображає очікувані фінансові результати в запланованому році.

2. Розроблення п’яти розділів фінансового плану: джерела формування і надходження коштів; приріст активів підприємства; повернення залучених коштів; витрати, пов’язані з внесенням обов’язкових платежів до бюджету та державних цільових фондів; покриття збитків минулих періодів.

3. Розгляд органом управління у місячний строк та прийняття рішення про затвердження або відхилення проекту фінансового плану підприємства.

4. Здійснення контролю за виконанням фінансового плану.

Оперативне фінансове планування означає деталізацію показників поточного фінансового планування. Цей вид планування допускає розроблення особливої форми бюджету – платіжного календаря, що складається

за окремими видами руху грошових коштів і за підприємством загалом. Платіжний календар створюється на майбутній місяць із розбивкою за днями, тижнями, декадами і включає два розділи: графік витрат коштів та графік надходження коштів.

Одним із напрямів управління фінансами, як найефективніший на підприємствах з розвинутою ринковою економікою, є бюджетування, представлене як інтегрована система складання бюджетів, поточного контролю за їх виконанням, обліку відхилень фактичних показників від бюджетних та аналізу причин суттєвих відхилень. При цьому бюджет підприємства є засобом балансування доходів та видатків, надходжень і витрат грошових коштів, а також планом майбутніх операцій, виражений у кількісних показниках на бюджетний період. В основу концепції бюджетування покладено забезпечення успішного функціонування підприємства шляхом:

- погодження стратегічних планів із поточними та оперативними;
- координації та інтеграції поточних планів за різними напрямками бізнесу;
- створення системи інформаційного забезпечення менеджерів різних рівнів управління;
- формування системи моніторингу й контролю за виконанням фінансових планів.

Бюджетування як систему фінансового управління можна подати у вигляді взаємопов'язаних економічних, аналітичних і фінансових блоків, які об'єднують заходи, необхідні для ефективної діяльності підприємств.

Інвестиційне, фінансове та операційне бюджетування базуються на інформаційно-аналітичному забезпеченні і є результативним інструментом інформаційно-аналітичної системи прийняття управлінських та фінансових рішень.

У складі оперативного фінансового планування передбачено розроблення таких документів: балансу надходження грошових коштів підприємства (оперативного фінансового плану); платіжного календаря; касового плану; кредитного плану; валютного плану; податкового календаря. Фінансові плани складаються на підставі основних фінансових документів, серед яких вирізняють: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів.

Розроблення фінансових планів є одним із основних засобів моніторингу взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем: постачальниками, споживачами, кредиторами, інвесторами. Від їхньої довіри залежать вартість активів організації та можливість їх ефективного використання. Система фінансових планів містить такі елементи *прогнозу*: баланс; прибутки і збитки; фінансові бюджети; ключові фінансові показники.

Планування фінансових результатів підприємства

Після складання прогнозу балансу готівки розробляється план, оснований на фінансових результатах підприємства за той самий розрахунковий період. У цьому плані виокремлюються суми податків і балансового прибутку разом із чистим прибутком.

Планування ключових фінансових показників

Аналіз фінансових показників дає змогу знайти критичні моменти в діяльності підприємства, визначити причини проблем і спланувати заходи, спрямовані на їх розв'язання.

Серед множини фінансових показників можна назвати три найважливіші типи: ліквідності (короткострокової платоспроможності); активності (оборотності); прибутковості (прибутковості, рентабельності).

Такі показники теж є плановими. Вони розраховуються на підставі прогнозного балансу, плану руху готівки і плану прибутку й збитків підприємства. Зведення таких показників проводиться для обґрунтування фінансового стану підприємства в майбутньому розрахунковому періоді і становить певний інтерес для інвесторів, банків, а також партнерів. Для більшої переконливості показники розраховують за минулий (за фактом) і майбутній (плановий) періоди.

Згідно з нормативно-правовими актами Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, оцінювання ефективності управління державним майном здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій Міністерства суб'єктами перевірки шляхом дослідження стану ефективності фінансово-господарської діяльності, використання державного майна у розрізі суб'єктів господарювання за зведеними формами.

Згідно з Порядком складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній та інших суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, та їх дочірніх підприємств, затвердженим наказом Міністерства економіки України від 21.06.2005 № 173, форма фінансового плану підприємства⁸ нині включає такий перелік планових показників, що характеризують діяльність:

I. Формування прибутку підприємства.

1. Доходи: дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (податок на додану вартість, акцизний збір, інші непрямі податки, інші відрахування з доходу); чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); інші операційні доходи; дохід від участі в капіталі; інші фінансові доходи; інші доходи; надзвичайні доходи (відшкодування збитків від надзвичайних ситуацій, стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо); усього доходів.

2. Витрати: собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт та послуг); адміністративні витрати, усього, у тому числі: витрати, пов'язані з використанням службових автомобілів; витрати на консалтингові послуги; витрати на страхові послуги; витрати на аудиторські послуги; інші адміністративні витрати; витрати на збут; інші операційні витрати; фінансові витрати; втрати від участі в капіталі; інші витрати; податок на прибуток від звичайної діяльності; надзвичайні витрати (невідшкодовані збитки); усього витрат.

---

⁸ Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=32856.

3. Фінансові результати діяльності: валовий прибуток (збиток); фінансовий результат від операційної діяльності; фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування; частка меншості.

4. Чистий прибуток (збиток), у тому числі: прибуток; збиток.

II. Розподіл чистого прибутку.

1. Відрахування частини чистого прибутку до державного бюджету: державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями; господарськими товариствами, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі.

2. Відрахування до фонду на виплату дивідендів: господарськими товариствами, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, за нормативами, установленними в поточному році за результатами фінансово-господарської діяльності за минулий рік, у тому числі на державну частку.

3. Залишок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на початок звітної періоду: розвиток виробництва, у тому числі за основними видами діяльності згідно з КВЕД; резервний фонд; інші фонди; інші цілі.

4. Залишок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на кінець звітної періоду.

III. Обов'язкові платежі підприємства до бюджету та державних цільових фондів.

1. Сплата поточних податків та обов'язкових платежів до державного бюджету, у тому числі: податок на прибуток; акцизний збір; ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету за підсумками звітної періоду; ПДВ, що підлягає відшкодуванню з бюджету за підсумками звітної періоду; рентні платежі; ресурсні платежі; інші податки.

2. Погашення податкової заборгованості, у тому числі: погашення реструктуризованих та відстрочених сум, що підлягають сплаті у поточному році до бюджету; до державних цільових фондів; "неустойки" (штрафи, пені).

3. Внески до державних цільових фондів, у тому числі: внески до Пенсійного фонду України; внески до фондів соціального страхування.

4. Інші обов'язкові платежі, у тому числі: місцеві податки та збори; інші платежі.

Моніторинг фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки та порядок прийняття управлінського рішення

Відповідно до теоретичних засад системи управління підприємством однією з її складових є моніторинг показників фінансово-господарської діяльності підприємств. Моніторинг здійснюється для налагодження збалансованості бюджету й реалізації стратегічних, тактичних планів і програм підприємства.

Завданням моніторингу є збір, накопичення та аналіз інформації про виконання суб'єктами функцій з управління об'єктами власності; своєчасне виявлення низької рентабельності; внесення обґрунтованих пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності управління підприємством.

Моніторинг ефективності управління об'єктами державної власності здійснюється на трьох рівнях:

- суб'єктами господарювання щодо об'єктів державної власності;
- суб'єктами управління щодо суб'єктів господарювання;
- Міністерством економічного розвитку і торгівлі України щодо здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності суб'єктами управління.

Критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності, а також критерії оцінювання результатів фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання – це сукупність показників, що надають можливість оцінити результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання та інші критерії, що характеризують діяльність суб'єктів управління.

Вказані критерії встановлюються з метою оцінювання ефективності виконання за звітний період суб'єктом управління своїх функцій, визначених відповідно до законодавства. Вони базуються на даних фінансової та статистичної звітності, показниках, розрахованих за загальноприйнятими методами, та інформації щодо виконання суб'єктами управління обов'язків, визначених відповідно до законодавства.

Оцінювання результатів фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання здійснюється суб'єктами управління на підставі таких критеріїв:

- відсутності (або зменшення) заборгованості з виплати заробітної плати;
- темпу зміни розміру середньомісячної заробітної плати;
- виконання фінансового плану за показниками: чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); чистого прибутку (збитку); частини чистого прибутку, що відраховується до державного бюджету (для державних підприємств); частини чистого прибутку, що відраховується до фонду на виплату дивідендів, нарахованих на акції (частки), що належать державі в статутному капіталі господарських товариств (для господарських товариств);
- капітальних інвестицій;
- ступеня зносу основних засобів;
- зміни розміру чистого прибутку (збитку);
- коефіцієнта покриття;
- коефіцієнта фінансової стійкості;
- коефіцієнта платоспроможності;
- результатів аудиторського висновку (ураховується лише за результатами звітного року).

Формування системи показників для проведення моніторингу доцільно проводити за порядком визначення:

- тих проблем, вирішення яких потребує управління об'єктами державної власності;
- виду моніторингу за обсягом його проведення;

- часового проміжку моніторингу (оперативного, проміжного або річного);
- черговості подання економічної інформації, її узагальнення, оброблення та аналізу, а також підготовки й обґрунтування даних для прийняття управлінських рішень.

На сьогодні система регулювання діяльності підприємств державного сектору економіки не є ефективною, особливо щодо організації моніторингу діяльності державних підприємств.

В Україні загалом сформовано законодавство, яким визначено правові засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, задекларовано функції органів управління, однак не врегульовано питання щодо моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки та порядок прийняття управлінських рішень. Отже, необхідність розроблення видів забезпечення моніторингу та відповідного механізму його здійснення впливає з практики запровадження ефективного управління підприємствами державного сектору економіки. Практика засвідчує необхідність реалізації системного підходу до управління підприємствами державного сектору економіки. Результативність управління станом фінансів підприємств залежить від стратегічного й оперативного фінансового планування, формування перспективної фінансової політики та проведення на постійній основі моніторингу фінансового стану підприємств. Якщо ми прагнемо до членства у Європейському Союзі, то необхідно налагодити систему моніторингу й технічного регулювання діяльністю підприємств державного сектору економіки.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2013